

19. YY. SONUNDA RUSYA'NIN OSMANLI DEVLETİ POLİTİKASI VE RUSYA KARADENİZ DONANMASI KAPTANI LEV BRUSİLOV'UN GÖZÜYLE RUSYA'NIN İSTANBUL BÜYÜKELÇİSİ A. İ. NELİDOV

İhsan ÇOMAK*

ÖZET

19. yy'ın son döneminde Rusya, Osmanlı Devleti'ne yönelik izleyeceği politikalarda Avrupa Uyum politikası çerçevesinde Avrupa güçleri ile ortak hareket ediyordu. Ancak, İngiltere'ye karşı duyulan güvensizlik İngiltere'nin Rusya'dan habersiz Boğazları ele geçirebileceği endişesini doğurdu. Bu kaygıyla hareket eden Rusya'nın İstanbul büyükelçisi Nelidov, İstanbul'daki görevinin son yıllarında (1895-1897) Boğazların İngiltere'den önce ani bir saldırı ile ele geçirilmesine yönelik pek çok rapor yazdı. 1897 yılının sonunda 4 ay boyunca İstanbul'da bulunan Rus Donanması Kaptanı Lev Brusilov yazdığı mektuplarda Nelidov'un kişiliği ve olaylar hakkında ne düşündüğünü aktaran canlı bir şahit olarak arkasında çok değerli mektuplar bırakmıştır. Bu mektuplardan Nelidov'un psikolojisini değerlendirmek mümkün olmaktadır. Yaklaşan Uzakdoğu sorunları sebebiyle Rusya Boğazlara saldırmadı. Tam tersine Avusturya-Macaristan ile Anlaşarak Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikası izledi.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Osmanlı Devleti, Nelidov, Brusilov, Boğazlar, Osmanlı Bankası Baskını, Avusturya-Macaristan, 1897 Rusya-Avusturya Macaristan Mutabakatı. Avrupa Uyum.

ABSTRACT

At the end of 19th century Russia, in accordance with the policy of Concert of Europe, was consulting her foreign policy towards the Ottoman Empire with European powers. But, as a result of distrust to England, Russia doubted about that England is planning to capture Bosphorus without consulting Russia. Nelidov, Russian ambassador in Istanbul, moving under the pressure of worries of British attack to Bosphorus, wrote many reports to St. Petersburg in the last years of his mission (1895-1897) recommending to capture Bosphorus before the British do it. Lev Brusilov, a captain of Russian fleet, who has been in Istanbul at the end of 1897, left very important letters which gives us valuable information about Nelidov's character and his view of events. We can understand the psychology of Nelidov through these letters. Russia did not attack Bosphorus due emerging problems in

---

* Yrd. Doç. Dr. İhsan Çomak, TOBB Üniversitesi Öğretim Üyesi, Ankara.
drihsancomak@hotmail.com

the Far East. On the contrary, she began to follow policy of preservation Ottoman territorial unity in negotiation with Austro-Hungary.

Keywords: Russia, Ottoman Empire, Nelidov, Brusilov, Straits. Raid to Ottoman Bank, Austro-Hungary, 1897 Austro-Russian Convention, European Concert.

19. yy. sonu Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti üzerinde yoğun siyaset yürüttükleri bir dönemdir. Doğu Sorunu adı altında Avrupa diplomasisinin ana gündemlerinden birini oluşturan Osmanlı Devleti'nin durumu meselesi bu dönemde başta Rusya olmak üzere İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Fransa'nın yoğun gündemini işgal etmiştir. Bazen Osmanlı Devleti'ni yıkmaya bazen da toprak bütünlüğünü korumaya yönelik politikalar izleyen bu devletlerin İstanbul'da bulunan büyükelçileri pek çok durumda ülkelerinin politikalarının belirlenmesinde anahtar rol oynamışlardır. Bu büyükelçilerden biri de Rus elçisi A. İ. Nelidov'dur.

Makalede 19. yy'ın sonunda Avrupa Uyumu politikası çerçevesinde Avrupa güçlerinin Osmanlı Devletine yönelik politikaları ele alınarak, bu bağlamda Rusya'nın izlediği politikaların sebepleri ve Nelidov'un bu politikaların oluşumundaki rolü analiz edilecektir. Ayrıca, St. Petersburg'da bulunan Rus Devlet Askeri Deniz Arşivi'nde yaptığımız araştırmalar sırasında bulduğumuz Rusya Karadeniz Donanmasında bir savaş gemisinin komutanı olan Lev Aleksiyeviç Brusilov'un mektupları incelenerek, Brusilov'un gözlemlerinde Büyükelçi Nelidov'un şahsiyeti ve düşünceleri üzerinde durulacaktır. Bu şekilde Osmanlı-Rus ilişkilerinin önemli figürlerinden olan Nelidov'un yürüttüğü misyonun daha önce yayınlanmamış arşiv belgelerine dayanılarak anlaşılmasına çalışılacaktır.

19. yy Sonunda Avrupa Siyasetinin Genel Durumu ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne Yönelik İzlediği Politika

Avrupa'da Napolyon Savaşları ile başlamış olan 19. Yy., 1815 Viyana Kongresi ile sonraki 100 yılı şekillendirecek bir süreci başlatmıştır. Bu sürecin Avrupa devletleri tarafından kabul edilen en temel parametresi Avrupa Uyumu politikası idi. Avrupa Uyumu 1815 Viyana Kongresi sonrası başlamış ve kesintilerle de olsa I. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. Bu zaman zarfında Rusya, İngiltere, Fransa ve Prusya (1871 sonrası Almanya İmparatorluğu olacaktır) kriz dönemlerinde bir araya gelerek Avrupa devletlerini ilgilendiren konularda kararlar alarak, sorunları savaş çıkmadan çözmeye çalışmışlardır. 1853-56 Kırım Savaşı sonrası zayıflamış olsa bile, 1890'larda Avrupa Uyumu politikası Avrupa devletleri arasında devam etmekteydi. 1890'ların ikinci yarısında özellikle Avusturya-Macaristan ve Rusya Yakın Doğu olarak niteledikleri Osmanlı Devleti ile ilgili konularda yakın diyalog içindeydiler.

Rusya, İngiltere'nin Osmanlı Devleti üzerindeki emellerinin İngiltere'yi Boğazların özellikle Çanakkale Boğazı'nın kontrolüne yönelik bir harekâta

sürükleyeceği endişesini taşıyordu. Rus Dışişleri Bakanı Lubanov-Rostovski 30 Eylül 1895'de Alman İmparatoru II. Wilhelm ile yaptığı görüşmede fikirlerini aktarırken, İngiltere'nin Boğazlara yönelik bir hamlesinin Rusya'nın güvenliği için son derece tehlikeli olduğunu, Boğazların savaş gemileri için kapalı kalması prensibinin korunarak, İngiltere'ye Boğazları ele geçirmesi fırsatının verilmemesi gerektiğini ifade etmişti. Bir yıl sonra, Rusya'nın Londra Büyükelçisi Staal de, Lord Salisbury'ye "Rusya'nın politikası Osmanlı Devleti'nde statükonun desteklenmesidir. Bu bütün büyük devletlerin çıkarınadır" demektedir. 1894 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin doğu vilayetlerinde Ermeni isyanları meydana geliyordu. Avrupa Uyum çerçevesinde Rusya, İngiltere ve Fransa birlikte hareket ederek Osmanlı Devleti'ne müdahale ediyorlardı. 1896'da Osmanlı Bankası baskını ve Ermenilerin İstanbul'da çıkardığı huzursuzluklar Rus hükümetinde ciddi endişelere sebep oldu. Bu endişe "dış güçlerin etkisiyle" İstanbul'da bir karışıklık çıktığında Rusya'nın oyun dışı kalması ihtimaline dayanıyordu (Yakubovskaya 2003, 34).

Ekim 1895'te güçlü bir İngiliz donanması Çanakkale açıklarında belirince Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Nelidov durumu Petersburg'a rapor etmiş ve İngilizlerin Boğazları işgal planının hazır olduğuna inandığını yazmıştı. Aynı tarihlerde Fransa ile beraber hareket etmeye gayret gösteren Rusya'nın Dışişleri Bakanı Lobanov-Rostovski Fransa hükümetine eğer "İngiltere Boğazları zorlar ve Osmanlı Devleti'ni yıkmak ve belki de Mısır'ı nihayi olarak almak arzusuna kapılırsa nasıl davranacaklarını" soruyordu. Lobanov-Rostovski Fransa ile yürütülen gizli görüşmelerde şunu açıkça ifade etmişti: "Eğer yabancı donanmalar Çanakkale Boğazını zorlarsa, Rusya 24 saat içinde İstanbul'u işgal edecektir. Bunda da amacı orada kalıcı olmak değil, kendisine bazı şartları dikte etme imkânı kazandırmaktır" (İvanov 2002, 167).

Rusya'nın bu dönemde Fransa ile iyi ilişkiler kurması üzerinde durmak gerekiyor. 1887 yılında Rusya, Avusturya ve Almanya arasında Üç İmparatorlar Ligi çökmüştü. 1870'lerden itibaren Rusya'nın sanayileşmesi için gerekli finansı Fransız bankaları sağlıyordu. Fransız sermayesi Rus demiryollarının ve fabrikalarının finansmanı için krediler veriyordu. Rusya çıkardığı hazine bonolarını Paris borsasında satarak finansman sağlıyordu. İlk defa 1888'de Paris borsasında 500 milyon Franklık Rus hazine bonosu satıldı. 1889'da ise bu rakam 1.9 milyar Franka yükseldi. Siyasi ilişkiler de buna paralel olarak arttı. Petersburg'da sarayda ve saray dışında Fransa yanlısı bir elit kesim oluşmuştu. Bütün bunların sonucu olarak Ağustos 1892'de Rus-Fransız İttifak Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma temelde bu iki ülkenin Alman ve Avusturya-Macaristan tehdidine karşı aldıkları bir önlemdi (Troitski 1999: 353).

1894 yılında III. Aleksandr'ın yerine II. Nikola'nın geçmesi Rus-Fransız ilişkilerinde bir değişime sebep olmadı. II. Nikola 1896 yılında Avrupa başkentlerini kapsayan bir ziyarete çıktı. Bu ziyaretin en önemli basamağı,

Dışişleri Bakanı Lubanov-Rostovski'ye göre, Paris'e yapılan ziyaret. Bu şekilde iki ülke arasındaki ittifak anlaşmasının daha da güçlenmesi sağlanmıştı. II. Nikola'nın Londra ve Paris'te yaptığı görüşmelerde uyum politikasına devam edilmesine karar verilmişti ve bu da bu üç devletin yakınlaşmasına sebep olmuştu. Ancak, aynı yıl içinde İngiltere'nin Yakındoğu ve Orta-doğu politikalarında daha aktif hale gelmesi bu yakınlaşmayı sona erdirecektir. Öte yandan, 1896 yılının Ağustos ayında, Nikola ile birlikte Viyana'dan dönüş yolunda, sadece birbuçuk yıldır görevde olan Rus Dışişleri Bakanı A. B. Lubanov-Rostovski ölür ve yerine kararsız tavırları ile öne çıkacak olan A. İ. Şişkin geçer. II. Nikola ise yanında yetenekli bir Dışişleri Bakanı olmadan dış politikayı yürütebilecek kadar donanımlı bir Çar değildir (İgnatiyev 1997: 91).

Bu gelişmeler Osmanlı Devleti'nin ani yıkılmasına karşı toprak paylaşımında hazırlıksız yakalanmak istemeyen ve bu yüzden İngiltere ve Fransa ile yukarıda sözü edilen uyum politikalarını izlemeye çalışan Rusya'da endişelere sebep oldu. Bu endişenin altında İngiltere'ye olan güvensizlik yatıyordu. Bu endişeyi gözünde en çok büyüten ve Petersburg'a sürekli agresif tavsiyeler içeren raporlar yazan kişi ise Rusya'nın İstanbul büyükelçisi Nelidov idi. Nelidov'un raporlarında öne çıkan İstanbul Boğazı'nın en uygun fırsatta işgal edilmesine yönelik düşüncelerin asıl sebebi de İngiltere'ye duyulan güvensizlik ve bu işi İngiltere yapmadan önce yapmak arzusu idi (Yakubovskaya 2003: 34).

1890'lı yıllar bütün Avrupa devletleri tarafından Osmanlı Devletinin yakın bir gelecekte çöküşünün beklendiği, mirasının nasıl paylaşılacağına hesaplarının yapıldığı bir dönemdir. Avrupa devletleri gözlerini Osmanlı topraklarına çevirmiş, siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri gelişmeleri takip etmektedirler. Osmanlı'da yaşanan iç karışıklıklar ve azınlıklarla ilgili konular da takip edilen konular arasındadır. Osmanlı Devleti'nde görevli yabancı misyon mensupları ve Osmanlı topraklarına kısa süreli ziyaretlerde bulunan askeri ve sivil kişilerin raporları ve mektupları Avrupa başkentlerinde ve resmi makamlarda büyük ilgi uyandırmaktadır.

Rusya da Osmanlı Devleti'ni bu yıllarda yakından takip eden devletler arasındadır. İstanbul'da bulunan Rus büyükelçilerinin, askeri ataşelerin (çoğunlukla Askeri Deniz Ataşesi) ve diğer zevatın yazdığı mektuplar ve raporlar Rus Dışişleri ve Genelkurmayı için değerli birer bilgi kaynağı oluşturmaktaydı. St. Petersburg'da bulunan Rus Devlet Askeri Deniz Arşivinde, Rusya Karadeniz Donanmasında kaptan olan Lev Aleksiyeviç Brusilov tarafından Karadeniz Donanması Komutanı N. B. Kapıto'ya yazılmış mektuplar da bu bağlamda Osmanlı Devleti hakkında değerli birer belge niteliği taşımaktadır. Bu mektuplar Brusilov'un Akdeniz'deki bazı limanlarda ve İstanbul'da bulunduğu sıralarda yazılmıştır. Mektupların altısı İstanbul'dan gönderilmiştir. Bu mektupların önemi, Brusilov'un Rus elçisi Nelidov ile yaptığı görüşmelerini ve Nelidov'un o sırada Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen olaylar hakkındaki düşüncelerinin yanı sıra, kişiliği hakkında da ay-

rıntılı bilgiler veriyor olmasıdır. Mektuplar kişisel mektup özelliği taşımakta, bununla birlikte Türk-Rus ilişkilerinin kısa bir dönemi için, çok değerli bilgiler içermektedirler. Mektuplarda anlatılan temel konular Türk-Yunan ilişkilerinin gerginleşmesi, İstanbul'da meydana gelen Ermeni olayları ve Petersburg'da hükümet tarafından, Boğazların ele geçirilmesi ile ilgili yapılan tartışmalardır.

Lev Aleksiyeviç Brusilov Kimdir?

Mektupların yazarı Lev Aleksiyeviç Brusilov 1857-1909 yılları arasında yaşamış önemli bir donanma komutanıdır. 1875 yılında askeri okulu bitirdikten hemen sonra, Karadeniz donanmasında göreve başladı. On yıl boyunca Karadeniz donanmasının farklı gemilerinde görev yaptı. 1877-78 Türk-Rus Savaşında görev yaptı. Brusilov 7 Şubat 1884'de Psezuape adlı donanmaya bağlı yelkenli gemi ile gizli bir görev için geldiği İstanbul'da iken gemide meydana gelen bir ateşli silah kazasında sol incik kemiğinden yaralanır. Bu gizli görevin Osmanlı Devletinin Marmara, İstanbul Boğazı ve Karadeniz kıyılarının haritalarının çıkarılması, kıyılardaki yerleşim yerlerinin ve askeri birliklerin yerlerinin tesbit edilmesi olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü çalıştığı gemilerde Brusilov'un görevinin topografya haritaları çıkarmak olduğu bilinmektedir. Bu yaralanmanın sonrasında 1 Ocak 1886'da 3. Derece Aziz Stanislav madalyası aldı. 22 Ekim 1886'da ise Osmanlı Devleti tarafından 3. Derece Mecidiye madalyası verildi. (Dotsentko 1995: 76) Bu dönemde yabancı askeri gemilerin subaylarına bu tür iltifat amaçlı madalyaların verilmesi bir gelenek olmakla birlikte, Brusilov'un Osmanlı Devleti'nden böyle bir madalya alması Osmanlı hükümetinin Brusilov'un hangi amaçla İstanbul'da olduğunu bilmediği düşüncesini doğurmaktadır.

Brusilov daha sonra Akdeniz ve Kızıldeniz'deki bazı Rus gemilerinde görev aldı. Karadeniz'deki limanların konumlarını ve stratejik noktaların haritalarını çok büyük bir başarı ile çıkardı. 1891 yılında, Karadeniz Donanması komutanı Amiral Kapıtov'a yaver olarak atandı. Brusilov, Kapıtov'un bütün seyahatlerinde ona Bayrak Subayı olarak eşlik etti. 1896 yılında 2. Sınıf Kaptan rütbesine terfi etti. Önce "Çernomorets", daha sonra "Kalhida" gemilerinde kaptanlık yaptı. (Dotsentko 1995: 76) Yukarıda sözünü ettiğimiz mektuplar, Brusliov tarafından Kalhida gemisinin kaptanı iken yazıldı. İstanbul'da yazılan mektuplardan ilki 17 Ekim 1896, sonuncusu ise 17 Ocak 1897 tarihini taşımaktadır.

Lev Aleksiyeviç Brusilov 1898 yılında "Kaptan Saken" adlı mayın gemisine kaptan olarak atandı. Askeri-stratejik haritaların hazırlanması ve basılmasında çalıştı. Daha sonraki bütün çalışmaları da bu doğrultuda olmuştur. 1899'da, Büyük Okyanustaki Rus donanmasına Bayrak Gemisi Komutanı ünvanı ile atandı. 1902'de Baltık Filosuna gönderildi. Genel Kurmay Askeri Deniz Eğitim bölümünde çalıştı. Burada Japonya ile yapılan savaşın planlarının hazırlanmasında görev aldı. 1904-1905 Rus-Japon Savaşına katıldı. 1906 yılında Donama Komutanlığı 1. sekreteri oldu. 1909 yılında

amiral yardımcısı oldu. Ancak yoğun çalışma temposu sağlığını bozduğu için aynı yıl emekliye ayrıldı ve kısa süre sonrada 52 yaşında öldü. (Dotsentko 1995: 77).¹

Aleksandr İvanoviç Nelidov

Sözü geçen mektuplarda kendisinden sıkça sözü edilen Rus Büyükelçisi Aleksandr İvanoviç Nelidov hakkında kısa bilgi vermekte fayda var. Nelidov (1835–1910) bugün Moldova'nın başkenti olan Kişinev'de liseyi bitirdikten sonra St. Peterburg Doğu Dilleri Akademisi'ni ve St. Peterburg Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1855 yılında Rus Dışişleri Bakanlığı'nda Asya Bölümü'nde göreve başladı. 1864 yılından sonra Sofya ve Viyana Elçiliklerinde, 1874-77 yılları arasında ise İstanbul'daki Rus Elçiliği'nde çalıştı. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda imzalanan Ayastefanos Ateşkes Anlaşmasını hazırladı ve dönemin İstanbul'daki Rus büyükelçisi olan N. P. İgnatiyev ile birlikte Türk tarafı ile yapılan müzakerelerde yer aldı. Nelidov 1882'de İstanbul'daki Rus elçiliğinde önce müsteşar, 1883 yılından itibaren görevden alınacağı 1897 yılına kadar da elçi olarak görev yaptı. İstanbul'daki görevi sırasında agresif raporları ile öne çıkan Nelidov, daha sonra İtalya ve Paris'te elçi olarak çalıştı. 1910 yılında bu görevi sırasında Paris'te öldü.

İstanbul'da görev yaptığı süre zarfına sürekli olarak Rus Dışişlerine İstanbul'un nasıl alınabileceğine dair raporlar yazdı. Örneğin daha 1887 yılında yazdığı bir raporda İstanbul ve Karadeniz Boğazı'nın ani bir baskınla ele geçirilmesi için şartların uygun olduğunu belirtiyordu. Bu şekilde Osmanlı Devleti Rusya'nın himayesi altına alacak, büyük devletleri sakinleştirmek için Selanik Avusturya -Macaristan'a ve Mısır da İngiltere'ye bırakılacaktı. Planın reel olmadığını ve Avrupa güçlerinin bu planı kabul etmeyeceğini gören Petersburg ise raporu tamamen red etmemekle beraber, daha uygun şartlar oluştuğunda uygulanmak üzere rafa kaldırılmıştır. (Kurat 1992: 133)

Brusilov'un Mektuplarında Nelidov

Brusilov mektuplarında Nelidov'un karakteri ve olaylara bakışı hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Bu mektuplar, bizim tesbitlerimize göre, Nelidov'un hayatının bu yılları ile alakalı tek gayr-ı resmi kaynaktır. İlk defa okumakta olduğunuz makale ile gün ışığına çıkmıştır. Bu yüzden Brusilov'un öncelikle Nelidov hakkındaki bazı yorumlarına bakmakta fayda görmekteyiz.

---

¹ Brusilov'un hayatı ve donanmadaki faaliyetleri ile ilgili detaylı fon St. Petersburg'da bulunan Rus Devlet Askeri Donanma Arşivi'ndedir. Bkz. Rossiyskiy Gosudarstvenniy Arhiv Voenno-Morskogo Flota (bundan sonra "RGAVMF" olarak gösterilecektir), Fon. 3, Opis 1, Dosya 121.

Brusilov, Nelidov ile ilk görüşmesini şöyle anlatıyor: “Birkaç gün önce Büyükdere’ye² geldim ve Nelidov ile görüştim. Tabi ki, kendisine Zat-ı Alilerinizin (Kapıto’v’un, İ. Ç.) selam ve hürmetlerini ilettim. Nelidov çok, çok teşekkür etti. Nelidov’un buradaki durum hakkında bana anlattıkları o kadar istisnai ve sıra dışı ki, bunları size anlatmak isterim. Ancak bu kadar zor bir meselenin aktarılması için kalemim o kadar zayıf ki, bu insicamsız anlatım için Zat-ı Alinizin hoşgörüsüne sığınıyor ve değerli zamanınızı su-i istimal ettiğim için şimdiden özür diliyorum. Nelidov’un yanına gittiğimde, bana Ermeni olaylarının olduğu dönemin (1896 yılı Ağustos, İ. Ç.) uzun yıllardan beri hazırlıklarını yürütmekte olduğumuz sefer için uygun bir zaman olduğunu söyledi. Bana kendinden emin bir şekilde şunu söyledi; ‘bu sırada herkes bizi kurtarıcıları olarak kollarını açarak karşılayacaktı ve hatta bizim aktif müdahalemizi dahi beklediler.’ Nelidov’un dediğine göre, bir yıldan fazla bir süredir burada durumun giderek daha da kötüleştiği yolunda raporlar yazıyor ve büyük karışıklıkların olabileceğini söylüyormuş. Böyle bir karışıklığı öngörerek kendisine bir telgraf emriyle Karadeniz donanmasını çağırma yetkisinin verilmesini talep ediyor. Böylece telgrafi alan donanma komutanı, bürokratik işlemlerle ve Peterburg’dan³ gelecek talimatları bekleyerek vakit kaybetmeden, her yönüyle hazırlanmış kuvvetlerle hemen buraya gelebilecek.”⁴

Burada “uygun zaman”dan kastedilen 1896 yılında İstanbul’da Ermeniler tarafından çıkarılan huzursuzluklardır. Ağustos ayının sonlarında, 20 kadar silahlı Ermeni Osmanlı Bankası’nı işgal ederler. Ermeni teröristleri Osmanlı Bankası’nı bastıklarında, Rus Büyükelçiliği tercümanı olan Maksimov ve bazı Avrupa devletlerinin baştercümanları Sultandan izin alarak teröristlerin yanına gitmiş ve onları alarak Osmanlı Bankasının müdürüne ait bir yatla yurtdışına çıkarmalarını sağlamıştı. Bu şekilde Maksimov kullandığı insiyatif ile olayları yatıştırmasını sağlamıştı.⁵

Ancak bu olayların başlangıcı 1894’e kadar uzanıyordu. 8 Ağustos 1894’te, İngiltere’nin Van konsolosu, Bitlis’in Sason ilçesine yaptığı bir gezi sırasında Ermenilere hitaben kullandığı bazı ifadeler, Ermeniler tarafından harekete geçmek için bir sinyal olarak algılandı. Hemen arkasından, Ermeniler bölgede ayaklanma çıkardılar. Çevredeki Müslümanlardan öldürülenler oldu. İsyan giderek büyüdü. İlk başlarda Osmanlı Hükümeti tarafından

² Büyükdere, İstanbul yakınlarında, Rus Büyükelçiliğinin bulunduğu bir köy. Şimdi Sarıyer ilçesinin sınırlarında kalmaktadır.

³ St. Petersburg Rusça metinlerde bazen sadece “Peterburg” olarak yazılmaktaydı. Brusilov’un mektuplarında da “Peterburg” şeklinde kullanılmaktadır.

⁴ RGAVMF, Fon:12, Opis:1, Dosya: 57, s. 17

⁵ Brusilov tarafından Karadeniz Donanması komutanı N. B. Kapıto’v’a yazılmış 14 Ocak 1897 tarihli mektupta Osmanlı Bankası’nın Maksimov’a bu olayın yatıştırılmasında gösterdiği faydadan dolayı 5000 Lira verdiğini ve Maksimov’un da bu parayı kabul ettiğini belirtmektedir. Brusilov’a göre Maksimov bu parayı kabul etmemeliydi. Bu davranış daima temiz kalması gerekli olan Rus imajını karalayıcı bir davranıştı.(RGAVMF, Fon:12, Opis:1, Dosya: 57, s. 23)

kararsızlık sergilenmesine rağmen, daha sonra isyan sert bir şekilde bastırıldı. On binlerce Ermeni Rusya'ya iltica etti. Daha sonraki yıllarda bu Ermenilerin bir kısmı geri dönmek istediler. Rusya da, topraklarındaki bu mülteci Ermenilerden rahatsızlık duydu. Çünkü Rusya kendi topraklarındaki Ermeniler arasında da bağımsızlık fikrinin yayılmasından endişe ediyordu. Bu yüzden Rusya, Osmanlı Devletine bu Ermenilerin geri kabul edilmesi için uzun süre baskı yaptı. Sonunda bunların pek çoğu geri döndü (Sarıay 2006: 135-136; Balcı 2014: 227-237).

Bu isyanı bir başarı olarak değerlendiren Ermeni Hınçak örgütü, bir sonraki yıl İstanbul'da da geniş olaylar organize etmek istedi. Amaçları büyük bir olay meydana getirmek, Batı kamuoyunun dikkatini çekmek ve Batının Ermeni meselesine müdahalesini sağlamaktı.

30 Eylül 1895'te kalabalık bir Ermeni topluluğu Ermeni Patrikhanesinin önünde toplandı. Hükümet aleyhtarı sloganlar atıyordu. Kalabalık taleplerini iletmek üzere hükümet binalarının bulunduğu Bab-ı Ali'ye doğru yürümek istedi. Sadrazam Ali Paşa içlerinden bir heyet seçip göndermelerini istedi. Ancak kalabalık durmadı ve taşkınlıklar yaparak hükümet binasına doğru ilerlemeye başladı. Bunun üzerine Sultan Abdülhamit ateş açılmasını emretti. Dağılan Ermeniler şehre yayılarak taşkınlıklarını devam ettirdiler. Sultan, asker ve polisin müdahale etmesi için emir vermedi. Bunun üzerine galeyana gelen halk Ermenilere saldırdı. Karışıklıklar 3 gün devam etti. Her iki taraftan da çok sayıda kayıp vardı. Olaylar bununla da kalmadı. Hemen ardından Nelidov'un Brusilov'a konuşmasında bahsettiği Osmanlı Bankası işgali olayı 26 Ağustos 1896'da gerçekleşti (Tosun 2004: 161).

Bilindiği gibi Nelidov, İstanbul'da Büyükelçilik görevi sırasında Petersburg'a Boğazların ele geçirilmesi, bunun için yapılacak hazırlıklar ve uygun fırsatlar hakkında pek çok rapor göndermişti.⁶ Bu raporların sonucunda Boğazları işgal planı Petersburg'ta Aralık 1896'da, henüz yedi ay önce tahta çıkmış olan 2. Nikola huzurunda tartışılır. Bu konunun gündeme gelmesine sebep olan olay ise Ağustos ve Eylül aylarında İstanbul'da yaşanan Ermeni olayları sırasında yaşanan karışıklığın Avrupa'ya farklı yansımaları sonucu, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Salisbury'nin İngiliz donanmasını Çanakkale açıklarına göndermesidir. Ancak, Almanya ve Fransa'nın itirazları sonucu İngiliz donanması içeriye girmeye teşebbüs etmez. Bunun üzerine mesele Petersburg'ta Aralık ayında masaya yatırılır. Maliye Bakanı Graf Witte bu toplantıda Rusya'nın temel önceliğinin Boğazlar değil, Trans-Sibirya demir-

---

⁶ Nelidov'un Boğazları ele geçirme planları ve yazdığı raporlar hakkında Rus tarihçileri detaylı araştırmalar yapmışlardır. Bunlardan en kapsamlı sayılabilecek olanı için bkz. V. Hvos-tov, "Proyekt Zahvata Bosfora v 1896 g.", *Krasnyy Arhiv*, Sayı 4-5 (47-48), s 50-70, 1931. Makalede Nelidov'un raporlarının tam metninin yanında, Çar 2. Nikola'nın huzurunda Nelidov'un da katılımıyla yapılan toplantının belgesi ve diğer devlet görevlileri ile yapılan yazışmaların metinleri de aktarılmıştır.

yolunun bitirilmesi ve Uzakdoğu'da Japonya'ya karşı güçlenmesi olduğunu belirtir. Nelidov'un projesi tekrar rafa kaldırılır (Kurat 1992: 134).

Yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla Ruslar, Boğazları kendilerinden önce İngilizlerin ele geçirmesinden endişe etmektedirler. Nelidov 6 Eylül 1896'da yazdığı bir raporda İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni yıkmaya yönelik planlar yaptığının hemen hemen kesin olduğunu yazıyordu (Hvostov 1931: 55). Bu yüzden "uygun fırsat", yani Osmanlı'nın başkentinde çıkacak bir karışıklıkta zaman kazanmak çok önemlidir. Nelidov uygun bir fırsat çıktığında, zaman kaybederek bu fırsatı kaçırmamak için kendisine bir emirle Karadeniz donanmasını çağırma yetkisi verilmesini defalarca istemiş ve en sonunda da almıştır. 11 Ocak 1897 tarihli bir emir ile Çar 2. Nikola, Nelidov'a bu yetkiyi vermişti. Karadeniz donanması komutanına gönderilen talimata göre; Karadeniz Donanması komutanı Nelidov'dan gelecek "Uzun süredir haber yok" içerikli telgrafi aldığı anda hemen Karadeniz limanlarında bulunan bütün sivil Rus gemilerini de seferber ederek, Hükümete dahi sormadan, en kısa sürede İstanbul Boğazına asker çıkarılacaktır.⁷

Nelidov ve bu dönemde Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğuna karşı tutumu hakkında bu ön bilgiden sonra, Brusilov'un mektuplarını incelemeye geçebiliriz. Brusilov tarafından yazılan ilk mektup 17 Eylül 1896 tarihini taşımaktadır ve onun İstanbul'a gelişinden sonra yazılmış olduğu için, diğerlerine göre daha uzundur ve Nelidov hakkında detaylı izlenimler yer almaktadır.

Nelidov'a göre bu olayları bir sebep olarak kullanmayarak; "... boğazların sahibi olmak için uygun zamanı" kaçırmışlardı. Hatta daha iyi bir fırsat düşünülemezdi; "ve benzer bir fırsatın tekrar oluşması da zayıf bir ihtimaldir." Ve ekliyor, "Karışıklığın başında İngiliz donanması uzaktaydı, biz çok daha önce burada olabilir ve beklenen misafirler olarak karşılanabilirdik."⁸

Doğrusu bu cümle Nelidov'un olayları nasıl gördüğünü, daha doğrusu ne kadar gerçek dışı gördüğünü ifade etmesi açısından önemlidir. Nelidov için Boğazların ele geçirilmesi bir saplantı haline gelmiştir ve bundan dolayı her olayı buna göre yorumlamaktadır. İstanbul'da bulunan diğer azınlıkların olaylara karışmadığını göz önünde bulundurursak, Rusları Boğazların girişinde sadece birkaç yüz Ermeni fanatiğin ve tabii mukavemete hazır bir Osmanlı Donanmasının karşılayacağı açıktır.

Brusilov mektubunda devam ediyor; "Nelidov uzun uzun ve hararetle bu kaçırılan fırsatı anlattı bana. Fakat fırsatın kaçmasında kendisinin suçlu olmadığını, bir yıldan fazladır Lobanov'a⁹ bunun hakkında yazdığını, ancak Lobanov'un kendisi hakkında olayları net göremeyen ve abartan biri olduğunu

⁷ Rossiyskiy Gosudarstvenniy İstoriçeskiy Arhiv (RGİA), Fon: 1626, Opis: 1, Dosya: 213, s. 10b.

⁸ RGAVMF, Fon:12, Opis:1, Dosya: 57, s. 17.

⁹ Lobanov-Rostovski; 1895-1896 yılları arasında Rus Dışişleri Bakanı.

nu düşündüğünü söyledi. Büyükelçiye göre Lobanov, onun raporlarına yeterince değer vermiyordu, çünkü ona güvenmiyordu".¹⁰

Nelidov'un düşüncesine göre, bir önemli şans kaçırılmıştı ama bu sonuncu şans değildi. Hâlihazırda "bir şeyler yapmak mümkündü, hatta zorunlu-
luydu."

"Şimdiki durum ve şartlar çerçevesinde Nelidov, İngilizlerle bir anlaşma-
ya gidilmesi gerektiğini düşünüyor. Aksi takdirde bunu en kötü şartlar altın-
da, İngilizler Çanakkale'yi alıp İstanbul'a geldiklerinde yapmak zorunda kala-
cağımızı düşünüyor."¹¹ Anlaşılan o ki, Nelidov, uygun bir fırsat çıktığında İngilizlerin Boğazları işgal planı olduğundan emindir ve bütün planlarının bunun üzerine yapmakta, Rus Dışişlerini de bu yönde etkilemeye çalışmak-
tadır.

Tekrar Brusilov'un mektubuna dönerek Nelidov'un planlarını detaylı olarak görelim: "Nelidov'un düşüncesine göre, ki bunu Peterburg'a da yazmış, bizim için anlaşmanın tek şekli, bize Üst Boğaz'ın (İstanbul Boğazı'nın Karadeniz'e yakın kısmı kastedilmektedir, İ. Ç.) verilmesi ile mümkün olur. Biz burada istediğimiz şekilde güçleniriz, daha sonra ise Çanakkale Boğazını kapatarak, buradan bütün dünya donanmalarına serbest geçiş verebiliriz. İşte, Neli-dov'un bana uzun uzun anlattıkları kısaca böyle. Bana söylediğine göre, bu fikirler hakkında size yazıp bir önceki gemi ile göndermiş. Bu yüzden, bu fikirlerin Zat-ı Alilerinize tanıdık olduğundan şüphe etmiyorum."¹²

Nelidov'un, Brusilov tarafından aktarılan düşüncelerinde bazı hususlar dikkati çekmektedir. Nelidov bu planlarında Türkiye'nin, Rusya'nın hareketlerine nasıl cevap vereceğini, ne şekilde karşı koyacağını hiç hesaba katmamaktadır. İngiltere ile anlaşıp Boğazın Karadeniz çıkışını aldıktan sonra, rahatlıkla Çanakkale Boğazını da Rusya'nın kontrol edebileceğini hayal etmektedir. Oysa, bütün zayıflığına ve iç karışıklıklara rağmen, Osmanlı Devleti'nin bir ordu ve donanmaya sahip olduğu adeta unutulmaktadır. Hesaba katılmayan bir başka nokta ise, Boğazların işgaline Avrupa devletlerinin vereceği tepkidir. 1853-56 Kırım savaşında Avrupa Devletlerinin Rusya'ya karşı nasıl bir koalisyon oluşturdukları unutulmuş gibidir. Daha yakın bir örnek Osmanlı Devleti'nin imzalamak zorunda kaldığı 1878 Ayastefanos Antlaşmasının, büyük devletlerce Berlin Kongresi'nde nasıl bozulduğudur.

Brusilov'un mektubuna dönerek, kaptanın Nelidov'un kişiliği hakkındaki yorumlarına bakalım: "Eskiden olduğu gibi şimdi de Nelidov, bütün cazibesi ile, bana öyle geliyor ki, kesin bir planı olmayan, hayali politik kombinasyonlara kendini çabuk kaptıran biri. Mesela, yukarıda bahsettiğim İngilizlerle ittifak fikrinde olduğu gibi, fikirler aklında birkaç saat içinde şekillenmekte. Öğrendiğime göre, daha önce tamamen farklı düşünüyormuş. Ancak,

¹⁰ RGAVMF, Fon:12, Opis:1, Dosya: 57, s. 17.

¹¹ RGAVMF, Fon:12, Opis:1, Dosya: 57, s. 18.

¹² RGAVMF, Fon:12, Opis:1, Dosya: 57, s. 18.

bizim Üst Boğazı alıp Çanakkale'yi yerle bir etmemiz düşüncesi bir gecede doğmuş, ertesi sabah bu taze düşünceyi Petersburg'a yazmaktan kendini alamamış. Elçilikte çalışan eski tanıdıklarımın öğrendiğim kadarıyla Nelidov, çok sık kendi telgraf ve raporlarında yazdıklarıyla tenakuza düşüyor ve son anda edindiği izlenimi o kadar canlı ve tamamen benimsiyor ki, Bakanlıkta onun hakkında çok kabiliyetli fakat, herşeyi abartan ve boş şeylerden endişeye kapılan bir insan olduğu şeklinde bir fikir oluşmuş. Son karışıklıklar zamanında, durumu Lobanov'a telgrafladığında, ki o sırada kendisi Viyana'dan ayrılmak üzereymiş ve Kapnist¹³ de onunla birlikteymiş, Kapnist telgrafı getirdiğinde şunları söylemiş; 'Düşündüğüm ve söylediğim gibi çıktı. Nelidov her şeyi abartmış. Eğer durum o kadar ciddi olsaydı, bir kişi, yani Maksimov¹⁴, her şeye yatıştırılmazdı.'¹⁵

Görüldüğü gibi, Petersburg'da Nelidov hakkında İstanbul'daki durumu tam olarak değerlendiremeyen ve abartan biri olduğu yönünde bir izlenim oluşmuştu. Ancak Nelidov kendini daha farklı görmekte ve Rusya Dışişleri Bakanı olabileceğini düşünmektedir. Brusilov bunun hakkında şunları yazmaktadır: *"Nelidov'un kendisinin bana söylediğine göre, onun Bakan olarak atanması düşünülmüyormuş. Fakat o bunun olmayacağından emin. Bundaki en büyük engel ise, onun doğu sorununa bakışı ve bu meseleyi bu kadar canlı ve kalpten kabullenmesiymiş."*¹⁶

Gerçekten de Nelidov için Doğu Sorunu, daha doğrusu Boğazların ele geçirilmesi bir sabit fikir, hatta ömrü boyunca arkasından koştuğu bir ütopya olmuştur. Bundan dolayı kendisine bakış değişmiş ve Petersburg onun fikirlerine tam bir güvenle bakmamıştır.

Aynı şekilde, İstanbul'daki Rus Elçiliği çalışanları da kendi Elçilerine karşı tam bir güven duyamamakta ve bunun sonucu olarak bazı bilgiler Elçiye geç ulaşmaktadır. *"Nelidov'un kişiliği hakkında Petersburg'da oluşan izlenimi göz önüne aldığımızda şunu söylemek mümkün (hatta Nelidov da bana aynı şeyi söyledi) ki; eğer tekrar burada uygun bir fırsat çıkarsa, Petersburg'da geçen sefer ki gibi Nelidov gene abartıyor, boş şeylerden endişeye kapılıyor diyerek, ona inanmayacaklar. Geçen Ağustos'ta, uygun zamanın kaçırılmasına çok da mütesir olmasına rağmen, bunu Petersburg'a telgraflamamış, yani savaş gemilerini göndermek için uygun zamanın geldiğini telgraf çekmemiş. Bana birkaç defa "bunu yapamam" dedi. Neden yapamayacağını sebeplerini ise açıklamadı. Dikkate değer bir başka nokta, İngilizler Osmanlı Bankasının işgalini hemen birkaç dakika sonra haber almışlar. Huzursuzluklar ve cinayetler hakkındaki haberler Nelidov'a ancak 4 saat sonra, tamamen rastlantı yoluyla, "Kalhida" gemisinden bir subay vasıtasıyla, çok da*

¹³ A. P. Kapnist (1871-1918) bu sırada Rus Dışişleri Bakanlığı Asya Departmanı Bölümü direktörüydü. Daha sonra Sarayda Baş Yaver oldu.

¹⁴ Elçiliğin baş tercümanı.

¹⁵ RGAVMF, Fon:12, Opis:1, Dosya: 57, s. 18

¹⁶ RGAVMF, Fon:12, Opis:1, Dosya: 57, s. 19.

değiştirilmiş olarak, varmıştı. Elçilik mensuplarının bana dediğine göre, Nelidov hemen Avusturya Elçiliğine koşmuş. Bütün Elçilik sanki Avusturyalılarla bizim geleneksel bir dostluğumuz olduğunu düşünüyor.”¹⁷

Nelidov, Petersburg’a küsmüş ve Ağustos olaylarının uygun bir fırsat olduğunu haber vermemişti. Öte yandan, Avusturya-Macaristan ve Rusya arasındaki yakın ilişkilerin bir sonucu olarak İstanbul’da meydana gelen gelişmeleri Avusturya-Macaristan Büyükelçisi ile istişare etmektedir. Brusilov’un mektubunda Elçilik çalışanlarının düşüncelerine de yer verilmektedir. Elçilik mensupları da korku içindedirler. *“Bizim Elçiliğimizde, maalesef, İngiliz donanması buraya gelecek düşüncesi sağlam bir şekilde yerleşmiş. Hatta herkes bu düşünceye o kadar alışmış ki, bu düşünceyle mücadele etmek mümkün dahi değil. Zat-ı Alinize karşı iddia etme cüretinde bulunarak şunu söyleyebilirim ki, bütün elçilik çalışanları, Avrupalılara karşı beklenen bir katliam vuku bulduğunda kendilerini nasıl kurtaracaklarının derdine düşmüş. Eğer mümkün olsa, hepsi şimdi izne ayrılacaklar. Belki de haklılar. Biz uzun yıllar süren hazırlıklarımızla, cüretkâr ve beklenmedik bir şekilde bizim onlarca yıldır düşündüğümüzü bizden önce yapanların gerisinde kalacağız. Ermenilerin öldürülmesi olayından herkes öyle ürkmüş ki; sadece, söylediğim gibi, kendilerini tehdit eden tehlikeden kurtarmayı düşünüyorlar. Değil kendini tamamen feda etme düşüncesi, davanın başarıya ulaşması için gerektiğinde küçük bir risk alma düşüncesi dahi kimsenin aklına gelmiyor. Bu arada herkese aşikar ki, bu bulanık zamanda, az bir cesaretle her şeyi çözmek mümkün. Bu arada, Elçinin kendisi dahi gemiye¹⁸ kaçmayı düşünüyor.”¹⁹*

Sonuç

L. A. Brusilov tarafından yazılmış 17 Eylül 1896 tarihini taşıyan bu mektup, bize Rus Elçisi Nelidov’un kişiliği, dönemin olayları ile ilgili düşünceleri hakkında değerli bilgiler veriyor. Brusilov’un sıradan bir subay olmayıp, kariyeri parlak ve üstleri tarafından güvenilen bir kaptan olması, onun yorumlarına tarihi bir veri olarak güvenebileceğimizi gösteriyor. Bu arada, Nelidov’un, Rus hükümeti için Osmanlı Devletinde olup bitenler hakkında tek resmi bilgi kaynağı olduğunu göz önüne alarak, Nelidov’un yorumlarının ne denli subjektif ve isabetsiz olduğu konusunda bizlere bir fikir vermektedir.

Ancak, bu dönem aynı zamanda Rusya’nın Osmanlı politikasında çok köklü değişikliklerin meydana geldiği bir dönemdir. Gelişen şartlar Rusya’nın Osmanlı İmparatorluğu aleyhine genişlemesi değil, aksine Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünü korumasına destek verme politikasının

¹⁷ RGAVMF, Fon:12, Opis:1, Dosya: 57, s. 19.

¹⁸ Rus Elçiliğinin hizmetinde iki adet küçük gemi vardı. İstasyoner adı verilen bu gemiler Büyükelçinin ve Elçilik mensuplarının seyahatı ve kimi zaman da bazı raporların gönderilmesi için kullanılırdı.

¹⁹ RGAVMF, Fon:12, Opis:1, Dosya: 57, s. 20.

izlenmesini zorunlu kılmaya başlamıştır. Daha sonraki yıllarda, Dışişleri Bakanı Lamsdorf'un (1900-1906) açıkça ifade edeceği gibi:

"Bizim her şeyden önce, çeşitli sebeplerden dolayı, Osmanlı İmparatorluğunda statükoyu muhafaza ederek, mevcut sınırları muhafaza etmesini sağlamamız gerekmektedir. Başka bir deyişle, herhangi bir batılı güç tarafından Türk topraklarının ele geçirilmesine engel olmaktadır.

Bunun için Sultanın yeterli otorite ve güce sahip olması gerekmektedir. Bu anlamda, Yunan Savaşı ölmekte olan ve daha bir sene önce dağılmanın eşiğinde kabul edilen Osmanlı Devleti'ne gerekli olan hayati enerjiyi, hem de bize gerekli miktarda, arttırmıştır."²⁰

Gerçekten de bu yıllardan itibaren Rusya, Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünün korunması için oldukça çaba sarf edecektir. Rusya'nın Uzakdoğu'da Japonya ile sorunlar yaşamaya başlaması (ki bu sorunlar bir süre sonra 1904-05 Rus-Japon savaşını doğuracaktır), buna paralel olarak Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun kendi içindeki azınlıklarla olan problemleri sebebiyle, Avrupa'nın bu iki önemli devleti kendi aralarında anlaşarak Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması yönünde bir politika izlemeye başladılar. Nisan 1897'de Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz-Josef'in Petersburgu ziyareti sırasında 2. Nikola ve Franz Josef "Yakındoğu'da statükonun korunması" konusunda anlaştılar. Ziyaretten kısa süre sonra Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Agenor Maria Gołuhovski ve Rus Dışişleri Bakanı Mihail Muravyev karşılıklı diplomatik notalarla bu mutabakatı yazılı hale getirdiler. Bu şekilde iki devlet Balkanlarda statükonun dondurulması, Balkan devletlerinin toprak taleplerinin kabul edilmemesi, Boğazların bütün devletlerin savaş gemilerine kapalı kalması prensibinin korunması ve Balkanlarda yeni bir sorun oluşması durumunda, aralarında anlaşmaya varılması konularında mutabık kaldılar (İğnatiyev 1997: 111).

Muravyev'den iki önceki Rus Dışişleri Bakanı Lobanov-Rostovski (öl. 1896) Avusturya-Macaristan ile uzlaşmaya giden yolu kendi döneminde şöyle ifade etmişti: "*Başkalarıyla olan daha acil sorunlarımızı halledesiyeye kadar, Balkanları cam bir fanus içine koymak zorundaydık*" (Popov, 1925: s.3). Bu anlaşma ile Rusya, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan, Romanya ve Bulgaristan yönünde etkisini arttırmasını bir ölçüde geciktirmiş oluyordu. Avusturya-Macaristan ise Rusya'nın Balkanlar, Kafkasya ve hatta Boğazlar istikametinde ani bir ilerleyiş içine girmeyeceğinden emin oluyordu. Bu şekilde Osmanlı Devleti takibeden bir 10 yıl bu iki devletin rahatsız edici politikalarından uzak bir dönem geçirecektir.

Avusturya-Macaristan ile varılan bu mutabakat sonucunda, Boğazların ele geçirilmesi için Petersburg'a yoğun tahşidat yapan Nelidov'un düşünceleri, merkezdeki politikayla çelişmeye başlayacaktır. Anlaşılan o ki, Neli-

²⁰ Arhiv Vneşney Politiki Rossiskoi İmperii (AVPRİ), Fon: Politarhiv, Opis: 482, Dosya: 2980, s. 5. Paris'te Elçi olan Knez Urusov'a Talimatname, 28.05.1898.

dov'un bu mutabakattan birkaç ay sonra Roma'ya tayin edilmesinde ve yerine daha ılımlı bir karaktere sahip A. İ. Zinovyev'in atanmasında, Avusturya ile yapılan anlaşma ile oluşan yeni Rus dış politikasına Nelidov'un bu agresif yaklaşımlarının uygun gelmemesi önemli bir rol oynamıştır.

KAYNAKLAR:

- BALCI Sezai (2014). "Tehcir Öncesi dönemde Türkiye'den Rusya'ya Ermeni Göçü (1876-1915)", *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, Cilt 7. ed. M. Metin Hülagü vd. TTK Yay. 205-244
- DOTSENKO Vitali D. (1995) *Morskoi Bibliografiçeski Slavar*, St.Petersburg, Logos.
- EROGLU Veysel (1976). *Ermeni Mezalimi*, İstanbul, Sebil Yay.
- HVOSTOV V. (1931). "Proyekt Zahvata Bosfora v 1896 g.", *Krasny Arhiv*, 4-5: 50-70,
- İGNATİYEV A. B. (1997). "Politika v Yevrope, na Blijnem Vostoke i Srednem Vostoke". *İstoriya Vneşney Politiki Rossii*, red. Yemets V. A., İgnatıyev A. V. ve diğerleri. Moskova, İzd. Mejdunarodniye Otonşeniya. Ss. 90-132.
- İVANOV İ. C. (2002). *Oçerki İstorii Ministrestvo İnastrannih Dyel*, T. 3. Olma Pres, Maskva.
- KURAT Y. T. (1992). "1878-1919 Arasında Türk-Rus İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, XVI, 27: 133-143.
- POPOV A. (1925). "Diplomatiçeskaya Podgotofka Balkanskoi Voynı", *Krasny Arhiv*. 1: 3-48.
- SARINAY Yusuf (Proje Yön). 2006. *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Rus İlişkileri (1841-1898)*, 1. Ankara, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arsivi Daire Başkanlığı Yay.
- TOSUN R. (2004). "Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı Ve Mahiyeti", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14: 144-163.
- TROİTSKİ N. A. (1999). *Rossiya vı 19m Veke*. Moskova, İstoriya.
- VIŞİNSKİ A. Ya. (1948). *Lozonski S. A. Diplomatiçeski Slovar*. Moskova, Gos. İzd. Politıçeskoı Literaturı.

Arşiv Belgeleri:

- Rossiyskiy Gosudarstvenniy İstoriçeskiy Arhiv (RGİA)*, Fon: 1626, Opis: 1, Dosya: 213, s. 10b.
- Rossiyskiy Gosudarstvenniy Arhiv Voenna-Morskogo Flota (RGAVMF)*, Fon:12, Opis:1, Dosya: 57, s. 15-20
- Arhiv Vneşney Politiki Rossiyskoı İmperii (AVPRİ)*, Fon: Politarhiv, Opis: 482, Dosya: 2980, s. 5. Paris'te Elçi Knez Urusov'a Talimatname, 28.05.1898.